

סוג הבחינה: א. בגרות לבתי ספר על-יסודיים

ב. בגרות לנבחנים אקסטרניים

מועד הבחינה: קיץ תשס"ט, 2009

מספר השאלון: 211,011108

עברית: הבנה, הבעה ולשון

שאלון ב'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שלוש שעות וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון – הבנה והבעה	}	50 נקודות
חלק א: הבנה (25 נקודות)		
חלק ב: הבעה (25 נקודות)		
פרק שני – תחביר	–	24 נקודות
פרק שלישי – מערכת הצורות	–	26 נקודות
סה"כ	–	100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
 רשום "טייטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

קרא את המאמר שלפניך, וענה על השאלות לפי ההוראות בפרקים שאחריו.

מהו חינוך סביבתי ראוי?

(מעובד על פי מאמר מאת אריה ונגר*)

יחסי הגומלין בין בני אדם לסביבה עברו שינוי קיצוני בעשורים האחרונים, ויהיו – לדעתם של מומחים רבים – הנושא העיקרי על סדר יומה של המאה העשרים ואחת. בעבר היו יחסי הגומלין הללו בעלי השפעה מקומית מוגבלת, אולם היום עקב הגידול הדמוגרפי, ההתפתחות הטכנולוגית והתהוות סגנון חיים בזבזני במדינות המפותחות – ההשפעה האנושית על מערכות האקלים, האוויר, המים, המשאבים, החי והצומח היא גלובלית ונוגעת לכל הממדים של חיינו. על רקע מציאות זו חינוך סביבתי ראוי חייב להיות היסוד של החינוך במאה העשרים ואחת. אולם מהו חינוך סביבתי ראוי?

אפתח בדוגמה שתבהיר את הטיעון העיקרי של המאמר. לפני שלושה מדענים הוצגו הנתונים האלה: 2,000,000 כלי רכב בארץ פולטים 100,000 טונות של תחמוצות חנקן בשנה, וגורמים לתמותה מוקדמת של 1000 בני אדם בשנה. על סמך הנתונים הסיק מדען אחד שיש לאסור תנועת רכב פרטי במרכזי הערים. מדען שני הגיע למסקנה שיש לחזור לשימוש בסוסים. מדען שלישי קבע שאין לעשות מאומה כי שינוי מבנה התחבורה הנוכחי אינו כלכלי.

המדענים הגיעו למסקנות שונות על סמך נתונים זהים. הנתונים עובדתיים, אך המסקנות ערכיות-חברתיות. משמע, המסקנות אינן נובעות מן הנתונים; המסקנות מכניסות למשחק גורם חדש – השקפת עולם. מכאן שאי-אפשר להפיק מנתונים כלשהם הנחיות מוסריות – הנחיות בנוגע להתנהגות ראויה. אך בחינוך סביבתי הנחיות כאלה הן העיקר. החינוך הסביבתי חייב להתחיל בהשקפת עולם ערכית-חברתית – בראוי; מתוך השקפת עולם זו עליו לפרש את הנתונים – את המצוי.

החינוך הסביבתי נתפס לעתים קרובות כחינוך מדעי – חינוך שעוסק בנתונים, במצוי. אולם רוב הבעיות הסביבתיות אינן בעיות מדעיות טהורות, אלא בעיות המשלבות סוגיות מדעיות וחברתיות. אין לי דבר נגד לימודי מדעים – ההפך הוא הנכון. בורות מדעית אינה יכולה להביא תועלת, גם לא לעניין הסביבתי. עם זאת חינוך סביבתי ראוי הוא יותר ממדע; בחינוך סביבתי ראוי המדע הוא ממד אחד בלבד. היסוד המרכזי של החינוך הסביבתי הראוי הוא היסוד המוסרי. בלי היסוד הזה החינוך הסביבתי מחמיץ את ייעודו.

לא רבים מתנגדים לאוויר נקי, למים צלולים ולסביבה נעימה, אך אנשים נבדלים זה מזה במחיר שהם מוכנים לשלם עבורם. אנשים נבדלים בסדרי העדיפויות שלהם, למשל כאשר עליהם להכריע בין פרנסה לאיכות הסביבה או בין פיתוח לשימור. לפי מחקרים שנערכו בעולם, רבים מודעים לבעיות הסביבתיות ומצהירים על רצונם בטיפול ממשלתי טוב יותר בבעיות אלו, אך רק מעטים מוכנים לשלם מחיר אישי עבור הטיפול בהן – למשל לשלם יותר מסים, לשנות הרגלים או לרדת ברמת החיים. פער זה מבהיר את הצורך בשילובו של דיון מוסרי-ערכי במטרותיו של החינוך הסביבתי הראוי.

מה הן אפוא מטרותיו של החינוך הסביבתי הראוי?

הגדרה מדויקת של מטרות החינוך הסביבתי חייבת להתחיל בהגדרת מטרת החינוך בכלל, שהרי חינוך סביבתי הוא קודם כול חינוך ורק אחר כך סביבתי. אני סבור שעל מערכת החינוך לעסוק בערכים ולא רק בהקניית כלים להצלחה אישית. חינוך סביבתי בעל כיוון אנושי-מוסרי

* ונגר, א' (תשרי, תשס"ט). חינוך סביבתי הוא חינוך הומניסטי. הד חינוך, פ"ג, עמ' 40-43.

ד"ר אריה ונגר הוא מדען בעמותת "אדם, טבע ודין".

עוסק בתכלית קיומנו, ביחסנו לכל אלה החולקים עמנו את החיים על פני כדור הארץ – בני אדם, בעלי חיים וצמחים. החינוך הסביבתי-הערכי עוסק במהותו של האדם: האם הוא יצור כלכלי אנוכי שפועל למען רווח אישי, חושב לטווח קצר, מנצל וחומס את זולתו ואת העולם, או שמא הוא רואה עצמו חלק ממכלול אנושי ועולמי ומחויב אליו, דואג לדורות החיים ולדורות הבאים? 40

חינוך סביבתי ראוי מטפח בני אדם חושבים ומוסריים; בני אדם בעלי רגישות וצניעות; בני אדם שאינם חוששים לעסוק בשאלות של חוסר צדק ועוול ולחפש דרכים לתקנם; בני אדם המאמינים שיש להם אחריות להשאיר לילדיהם עולם טוב יותר מהעולם שקיבלו לידיהם; בני אדם שמבינים שלא קיבלנו את העולם בירושה מהורינו, אלא כפיקדון מילדינו. על שלושה "עמודים" צריך אפוא להעמיד את החינוך הסביבתי-חברתי: 45

- על חינוך מוסרי לאחריות, להתחשבות בזולת, לרגישות אנושית ולצניעות.
- על חינוך אזרחי-פוליטי לאכפתיות, למעורבות חברתית ולאמונה ביכולת לשנות.
- על חינוך אינטלקטואלי בין-תחומי, להבנת קשרי הגומלין הענפים בין המערכות הטבעיות ובין המערכות האנושיות.

כל שנאמר לעיל הוא בעל תוקף אוניברסלי – נכון לחברות ולתרבויות שונות בעולם. אולם כל חינוך, לרבות החינוך הסביבתי, אינו יכול להיות מנותק מהקשר תרבותי-חברתי מקומי. חינוך סביבתי בישראל אינו יכול להיות מנותק מההקשר הישראלי, היהודי והצינוני, והוא צריך להיות חלק מחזון מוסרי-חברתי כולל. 50

העם היהודי הביא לעולם לא רק את עשרת הדיברות, אלא גם את רעיון תיקון העולם ותיקון החברה. זהו רעיון יהודי עתיק יומין, העומד במרכז הדת והתרבות היהודית ושזור בכל מקורותיה. לדוגמה: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדם עליו גרון כי ממנו תאכל ואתו לא תקרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" (דברים כ, יט); "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן. וכל מה שבראתי, בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת, אין מי שיתקן אחריך" (קהלת רבה ז). 55

לציונות שני יעדים עיקריים: הקמת מדינה ריבונית יהודית ותיקון עולם באמצעות חברת מופת צודקת שתהיה "אור לגויים" ברוח הזונם של נביאי ישראל. לאחר שישים שנה שבהן הגשמנו את היעד הציוני הראשון, יש לרבים תחושה שהיעד השני נזנח לחלוטין. הנכונות להשתתף במשימות כלליות וחויית השליחות, שאפיינו את תושבי המדינה בשנותיה הראשונות, דעכו והוחלפו בגישה אינדיווידואליסטית ונהנתנית. חינוך סביבתי בעל זיקה הומניסטית, יהודית וציונית עשוי להיות התוכן של היעד השני של הציונות – הקמת חברת מופת צודקת. חינוך סביבתי כזה יוכל לעמוד במרכז של מערכת החינוך, המשותפת – לאחר התאמות מתבקשות – לכל אזרחי המדינה, דתיים וחילוניים, יהודים וערבים. 60

האתגר של החינוך הסביבתי הוא לחנך בני אדם להבין את המצב המצוי, לחזק לדמיון מצב רצוי טוב יותר ולפעול למימושו. החינוך הסביבתי יוכל לחבר את היחיד לחברה הישראלית ואת החברה הישראלית לעולם כולו. כפי שכתב ג'ון דאן* "שום אדם איננו אי [...] כל אדם הוא פיסה מן היבשת, חלק מארץ רבה...", והיבשת של כל אדם שאיננו אי היא העולם והאנושות. 70

* ג'ון דאן (1573-1631) כומר אנגלי, משורר וסופר.

פרק ראשון – הבנה והבעה (50 נקודות)

בפרק זה שני חלקים – א: הבנה, ב: הבעה.
ענה על השאלות לפי ההוראות בכל חלק.

חלק א: הבנה (25 נקודות)

ענה על כל השאלות 1-6 על פי המאמר.

1. א. העתק למחברתך את התשובה הנכונה מבין ארבע האפשרויות שלפניך. (2 נקודות)
מחבר המאמר מביא את הדוגמה בשורות 8-12 כדי להמחיש ש-
(1) המדענים לא קיבלו די נתונים כדי להכריע בשאלה שהוצגה בפניהם.
(2) המלצות של מומחים אינן מסתמכות רק על נתונים.
(3) גם מדענים יכולים לטעות בפרשנות של נתונים.
(4) הנתונים המדעיים הוצגו באופן שגוי.
- ב. על איזו גישה מקובלת, הקשורה לחינוך הסביבתי, מערער המחבר באמצעות הדוגמה הזו? (3 נקודות)
2. במאמר מובלעת ביקורת כלפי דרכי התנהגות של בני אדם בימינו.
ציין על פי המאמר שת דרכי התנהגות שמחבר המאמר מבקר אותן. (4 נקודות)
3. כתוב במשפט אחד (או שניים) את טענתו המרכזית של מחבר המאמר. (4 נקודות)
4. במאמר מובאים כלשונם פסוק מספר דברים ומדרש מקהלת רבה.
כתוב במשפט אחד או שניים מהו המסר המשותף העולה משתי המובאות האלה.
(3 נקודות)
5. ציין שני אמצעים רטוריים שונים שהמחבר משתמש בהם במאמר, הבא דוגמה לכל אחד מהם, והסבר את תרומתו למאמר. (4 נקודות)
6. בסוף המאמר המחבר כותב: "האתגר של החינוך הסביבתי הוא לתנך בני אדם להבין את המצב המצוי, להעז לדמיין מצב רצוי טוב יותר ולפעול למימושו". (שורות 69-70)
האם לדעתך אפשר לממש את האתגר הזה? בסס את דבריך על המאמר. (5 נקודות)

חלק ב: הבעה (25 נקודות)

בחר באחד מן הנושאים 7-8 וכתוב עליו מאמר בהיקף של עמוד עד עמוד וחצי על פי ההוראות.

7. יש הטוענים כי האדם בחברה המערבית ניצב בפני סתירה בין אורח חינו והרגלי הצריכה שלו ובין מודעותו לבעיות הסביבה.
כתוב מאמר ובו **הסבר** טענה זו, **הבע** את דעתך עליה, **והצע** דרכים להתמודדות עם הבעיה.
בסס את דבריך על דוגמאות.

8. מחבר המאמר טוען כי יש לשאוף להקמת "חברת מופת צודקת" בישראל. (על פי שורות 66-67)
בחר בערך מרכזי אחד שהוא חיוני לדעתך להקמת חברת מופת צודקת.
כתוב מאמר ובו **הצג** את הערך שבחרת, **דון** בחשיבותו לקיום חברה כזו בישראל, **והתייחס** לטענות נגד אפשריות.
בסס את דבריך על דוגמאות.

פרק שני – תחביר (24 נקודות)

בפרק זה ענה על ארבע שאלות: על שאלה 9 (חובה), ועל שלוש מהשאלות 10-13 (שאלות בחירה).
(לכל שאלה – 6 נקודות)

שים לב: השאלות בפרק זה כוללות סעיפים העוסקים בניתוח תחבירי וסעיפים העוסקים בהמרה, בניסוח מחדש. בסעיפים שבהם נדרש ניתוח תחבירי, הקפד על ההנחיות הכלולות בגוף השאלה; בסעיפים שבהם נדרשת המרה, הקפד על משמעות הגיונית במשפט שתכתוב. תוכל להשמיט או להוסיף מילים לפי הצורך.

9. שאלת חובה (6 נקודות)

לפניך שלושה משפטים III-I.

- I. העם היהודי הביא לעולם את רעיון תיקון העולם ותיקון החברה.
- II. הרעיון הזה, העומד במרכז הדת והתרבות היהודית, שזור בכל מקורותיה.
- III. אמנם הרעיון יהודי אך התוקף שלו הוא אוניברסלי.

ענה על שני הסעיפים א-ב.

א. העתק למחברתך את המשפטים III-I, ונתח אותם לפי ההוראות האלה:

- (1) ציין מהו הסוג התחבירי של כל משפט: פשוט, איחוי (מחובר), מורכב. במשפט איחוי – תחם את האיברים; במשפט מורכב תחם את הפסוקית. אם יש במשפט חלקים כוללים – ציין זאת.
- (2) ציין את התפקיד התחבירי של המילים והצירופים המסומנים בקו.

ב. נסח מן המשפטים I ו-II משפט אחד מסוג תחבירי כלשהו.

שאלות בחירה (18 נקודות)

ענה על שלוש מהשאלות 10-13 (לכל שאלה – 6 נקודות).

10. לפניך משפט מורכב. העתק אותו למחברתך.
לאחר שהגשמנו את היעד הציוני הראשון, יש לרבים תחושה שהיעד השני נזנח לחלוטין.

- א. תחם את הפסוקיות, וקבע את התפקיד התחבירי של כל אחת מהן.
- ב. ציין את הנושא ואת הנשוא של החלק העיקרי של המשפט.
- ג. קמר את המשפט הנתון למשפט פשוט או למשפט איחוי (מחובר).

11. א. לפניך שתי דרכים II-I לתחימת אותו משפט, אך רק אחת מהן נכונה.

I. החינוך הסביבתי הראוי יטפח בני אדם | שיבינו שלא קיבלנו את העולם

→ בירושה מהורינו | אלא כפיקדון מילדינו.

II. החינוך הסביבתי הראוי יטפח בני אדם | שיבינו | שלא קיבלנו את העולם

→ בירושה מהורינו אלא כפיקדון מילדינו.

ענה על שני הסעיפים (1)-(2).

- (1) העתק את המשפט שהתחימה בו נכונה (כולל סימוני התחימה), וציין את התפקיד התחבירי של כל אחד מן החלקים התחומים.
- (2) פרק את המשפט לשני משפטים. הקפד על סדר הגיוני של המשפטים.

ב. לפניך שני משפטים II-I שבכל אחד מהם חל שיבוש.

בחר באחד מהמשפטים, כתוב אותו בצורתו המתוקנת, וחסב את התיקון.

- I. קיומה של חברת מופת צודקת היא היעד השני של הציונות.
- II. בני האדם שיקבלו את החינוך הסביבתי-חברתי יחשבו וידאגו לדורות הבאים.

12. לפניך משפט פשוט.

יחסי הגומלין בין בני אדם לסביבה יהיו – לדעתם של מומחים – הנושא העיקרי על סדר יומה של המאה העשרים ואחת.

- א. ציין את התפקיד התחבירי של כל חלק המסומן בקו.
- ב. הקר את המשפט הנתון למשפט מורכב.

13. לפניך משפט. העתק אותו למחברתך.

בעבר השפעת האדם על סביבתו הייתה מוגבלת, אולם היום עקב ההתפתחות הטכנולוגית ההשפעה האנושית על הסביבה נוגעת לכל הממדים של חיינו.

א. ציין את הסוג התחבירי של המשפט.

אם המשפט מורכב – תחם את הפסוקיות שבו.

אם המשפט הוא משפט איחוי – תחם את האיברים שבו.

ב. במשפט יש ניגודיות הבאה לידי ביטוי הן בתוכן והן במבנה.

הוכח קביעה זו.

ג. הקר את המשפט שלפניך למשפט מורכב בעל פסוקית תיאור.

עקב ההתפתחות הטכנולוגית ההשפעה האנושית על הסביבה נוגעת לכל הממדים של חיינו.

פרק שלישי – מערכת הצורות (26 נקודות)

בפרק זה ענה על שלוש שאלות: על שאלה 14 (חובה), ועל שתיים מהשאלות 15-18 (שאלות בחירה).

14. שאלת חובה (8 נקודות)

לפניך טבלה. העתק אותה למחברתך, והשלם אותה: בכל קבוצת מילים ציין את המילה היוצאת דופן מבחינת השורש, וכתוב את השורש שלה. כמו כן כתוב את השורש המשותף לשתי המילים האחרות.

קבוצת המילים	המילה היוצאת דופן מבחינת השורש	השורש של המילה היוצאת דופן	השורש המשותף לשתי המילים האחרות
א. מְצוּי, מוֹצָא, מְצִיָּאָה			
ב. תְּבוּאָה, בָּא, מְיַבֵּא			
ג. טוֹעִים, טְעוּת, טְעִימָה			
ד. נָתוּן, מִתְּנָה, לְהִתְנֹת			

שאלות בחירה (18 נקודות)

לפניך ארבע שאלות: שתיים מתחום הפועל (שאלות 15-16), ושתיים מתחום השם (שאלות 17-18). עליך לענות על שתי שאלות בלבד. תוכל לבחור אותן כרצונך: מתחום הפועל, מתחום השם או משני התחומים (לכל שאלה – 9 נקודות).
שים לב: בכל שאלה שתבחר, ענה על כל הסעיפים שבה.

הפועל

15. א. לפניך משפט ובו שתי מילים מודגשות.

רבים **מְכִיְרִים** בחשיבות הטיפול בבעיות הסביבתיות, אך רק מעטים **מוֹכְרִים** לשלם את המחיר הדרוש לטיפול בהן.
 העתק את שתי המילים המודגשות וציין את השורש ואת הבניין של כל אחת מהן.

ב. לפניך משפט ובו שם פועל מודגש.

בני אדם נוטים לְדַמְיֵן מצב טוב יותר.

(1) מהו השורש ומהו הבניין של שם הפועל המודגש?

(2) הסבר את דרך ההיווצרות של השורש.

(3) מהי צורת עבר, מדברים של שם הפועל לְדַמְיֵן?

דְּמִינֵנוּ, דְּמִינֵנוּ, דְּמִינֵנוּ, דְּמִינֵנוּ

העתק את התשובה הנכונה (כולל ניקוד).

16. א. לפניך שני משפטים, ובכל משפט יש פועל מודגש.

- שני החברים **הִסְתוּדְדוּ** בפינה ופרצו בצחוק.
 - היישובים ראשון לציון וזיכרון יעקב **נוֹסְדוּ** בשנת 1882.
- (1) ציין את השורש ואת הבנין של כל אחד מהפעלים המודגשים.

(2) מהי צורת העתיד של הפועל **נוֹסְדוּ** ?

יִסְדוּ, יִסְדוּ, יִסְדוּ, יִסְדוּ

העתק את התשובה ה**נכונה** (כולל ניקוד).

ב. במשפטים שלפניך שלושה פעלים מודגשים.

בכינוס השנתי על איכות הסביבה **דָּנּוּ** הדוברים בנושא "החינוך הסביבתי הראוי".
נושא זה **נְדוּן** בקצרה בכינוס, ובהמשך הוא **דוּן** בהרחבה בוועדה מיוחדת.

(1) ציין את השורש ה**משותף** לשלושת הפעלים.

(2) איזה פועל יוצא דופן מבחינת ה**בנין**? ציין את הבנין שלו.

(3) מהו הבניין ה**משותף** לשני הפעלים האחרים?

השם

17. א. לפניך שני שמות: **מִדְעוֹן, יְדָעוֹן**

ציין את דרך התצורה של כל אחד מן השמות האלה, והסבר בפירוט כל דרך תצורה.

ב. הסבר בפירוט את דרך התצורה של המילה **קוֹלְנוֹעַן**.

ג. לפניך ארבעה שמות:

פִּיזִיקָאִי, חֲזָאִי, מְדִינָאִי, בְּמָאִי

(1) מהי המשמעות ה**משותפת** לארבעת השמות?

(2) איזה שם יוצא דופן מבחינת דרך התצורה? ציין את דרך התצורה שלו.

(3) מהי דרך התצורה ה**משותפת** לשלושת השמות האחרים?

18. א. לפניך ארבעה זוגות של שמות:

I. מחזור, מחזור

II. מוקד, מוקד

III. תנועה, התנועה

IV. תורשה, יורש

(1) באיזה זוג שתי המילים נוצרו מאותו שורש?

(2) מהו היחס בין שתי המילים בשלושת הזוגות האחרים? הסבר בפירוט את

תשובתך באמצעות אחד הזוגות.

ב. לפניך שישה שמות. מיינ אותם לזוגות על פי הגזרה, וציין את הגזרה של כל זוג.

רצון, תועלת, תקנה, משימה, מולדת, משורר

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך